

SABR VA CHIDAM TUSHUNCHALARINING LINGVISTIK IFODALANISHI

S. Raxmanova¹

Annotatsiya:

Ushbu maqolamizda o'zbek tilshunosligidagi sabr va chidam tushunchalarining ma'noviy xususiyatlari, ularning kelib chiqishi, ifodalanishi kishilarning kundalik turmushida turli xil hayotiy vaziyatlarda qo'llanilishini o'rganamiz. Bundan tashqari bu tushunchalar insondagi ruhiy kuchni va ijobiy fikrlashni rivojlantirishda qanday ahamiyatga ega ekanligiga ham to'xtalib o'tamiz.

Kalit so'zlar: sabr, chidam, ma'noviy xususiyatlar, ruhiy va ijobiy fikrlash.

doi: <https://doi.org/10.2024/v3xf3412>

O'zbek tili o'z tarixi davomida turli xil tillar va madaniyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. O'zbek tili rivojlanish bosqichida xalqimiz xam turli xil siyosiy o'zgarishlar ta'sirida bo'lgan va bu davrda ular sabr va chidam bilan barcha qiyinchiliklarni yengib o'tishgan. O'zbek tilshunosligida sabr va chidam konsepsiyalari, asosan, inson ruhiyati va uning hissiyotlari bilan bog'liq bo'lib, bu tushunchalar madaniyat va falsafaning muhim qismidir. Sabr va chidam, ya'ni sabr qilish va chidamli bo'lish, hayotda qarshi turgan qiyinchiliklarga bardosh berish qobiliyatidir. Bu insonning o'zini tutish, muammolarga sabr bilan yondashish va qiyin vaziyatlarda ruhiy kuchni saqlab qolishiga yordam beradi. Bunday fazilatlar insonni yanada kuchli va ma'naviy ravishda boyitadi. Sabr bilan har qanday qiyinchilikni yengish mumkin.

Sabr va chidam konsepsiyasi, uning ma'no mazmuni xaqida gaplashar ekanmiz avvalo konsept so'zi nima ekanligini bilish zarur.

Konsepsiya (lotincha *conceptio* – majmua, tizim) – 1) biror sohaga oid qarashlar, tamoyillar tizimi, fakt va hodisalarni tushunish, anglash va izohlashning muayyan usuli, asosiy nuqtai nazar; 2) adabiyotda – biror asarning asosiy g'oyasi hisoblanadi. O'zbek tilshunosligida sabr konsepsiyasini lingvistik ifodalashda biz uning bir nechta yo'nalishlarini ko'rib chiqamiz. "Sabr" konsepsiyasi lingvistik ifodalanishda ko'plab madaniyat va tillarda o'ziga xos ravishda namoyon bo'ladi. Sabr, odatda, sabr-toqat, sabr qilish, sabr va bardosh kabi tushunchalar orqali ifodalanadi. Lingvistik jihatdan "sabr" so'zi o'ziga xos semantik va pragmatik qatlamlarga ega. U ko'pincha:

O'z-o'zini boshqarish: Sabrni ko'rsatadigan iboralar o'z-o'zini nazorat qilish, qiyinchiliklarga bardosh bera olish qobiliyatini ifodalaydi. Bu ruhiy va emotsional holatni nazorat qilish, qiyinchiliklarga bardosh bera olish va sabr-toqat bilan yondashish qobiliyatidir. Bu jarayonda bir nechta muhim jihatlar mavjud:

Sabr qilish, g'azab, xafagarchilik yoki xavotir kabi salbiy hissiyotlarni boshqarishni talab etadi. Odamlar hissiyotlarini tushunib, ularga qattiq tutib qolmaslik uchun sabr bilan yondashishadi. Bu orqali esa ular o'z hissiyotlarini nazorat qila olishadi. Bundan tashqari sabrlik, muammolarni yaxshiroq tushunish, vaziyatni tahlil qilish va ular ustida fikrlash imkonini beradi. Bu qiyinchiliklar bilan yuzma-yuz kelganda, oqilona qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Sabr qilganda, odamlar o'z maqsadlariga yetishish uchun harakat qilishda

---

¹ *Raxmanova Sarvinoz Alisherovna, Termiz davlat pedagogika instituti Amaliy ingliz tili kafedrasida o'qituvchisi*

davom etadilar. Bu qiyin vaziyatlarda ham kelajak uchun ijobiy natijalar olishga yordam beradi. Sabr qilish ruhiy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Bu odamlarni kuchli va mustaqil his qiladi. Sabr qilib o'z-o'zini boshqarish ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Hayot qiyinchiliklar va muammolardan iborat. Ba'zida har birimiz ma'no yo'qolganini, qo'llarimizni tushirganimizni va nima qilishni bilmayotganimizni his qilamiz. Odamlar bir-birlariga sabr bilan yondashganda, o'zaro hurmat va tushunish oshadi. Bu jarayon hayotdagi qiyinchiliklarga bardosh berish va muvaffaqiyatga erishish uchun zaruriy ko'nikmalardan biridir. Sabr qilish orqali odamlar nafaqat o'zlarini, balki atrofidagi insonlarni ham qo'llab-quvvatlaydilar.

Ijtimoiy kontekst: Sabr, odatda, ijtimoiy vaziyatlarda, masalan, oilaviy munosabatlarda yoki do'stlikda, ahamiyatga ega. Bunday kontekstlarda sabr iboralari ko'pincha hurmat, qadr-qimmat va sadoqat bilan bog'liq. Sabr tushunchasi ijtimoiy kontekstda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir qancha jihatlarni o'z ichiga oladi: Sabr, oila, do'stlik va boshqa ijtimoiy aloqalarda barqarorlik va ishonchni ta'minlaydi. Masalan, qiyin vaziyatlarda sabr bilan yondashish, munosabatlarning mustahkamligini oshiradi. Sabr ko'pincha bir-biriga yordam berish va bir-birining his-tuyg'ularini tushunish jarayonida ko'rinadi. Bunday yondashuv, masalan, do'stlar o'rtasida muloqotda qiyinchiliklarga sabr bilan yondashish orqali aloqalarni kuchaytiradi. Ish joylarida sabr, jamoa a'zolari o'rtasidagi hamkorlikni yaxshilaydi. Sabrlik, o'zaro tushunishni oshiradi va muammolarni hal qilishda yordam beradi. Turli madaniyatlarda sabrning ahamiyati farq qiladi.

Masalan, ba'zi madaniyatlarda sabr diniy va axloqiy qadriyatlar bilan bog'liq, bu esa jamiyatda sabrga bo'lgan e'tiborni oshiradi. Ijtimoiy adolat, tenglik va o'zgarishlarni kutish jarayonida ham sabr qilish zarur. Jamiyatda o'zgarishlar ro'y berayotganda, sabr qilish bu o'zgarishlarga ijobiy munosabatda bo'lishni ta'minlaydi. Sabr ijtimoiy kontekstda, nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatdagi aloqalar va ijtimoiy barqarorlik uchun ham muhimdir. Bu odamlarning bir-biriga bo'lgan munosabatlarini kuchaytiradi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Madaniy belgilar: Har bir madaniyatda sabr tushunchasi o'ziga xos ravishda qabul qilinadi va bu, tildagi atamalar va iboralarda aks etadi. Masalan, arab tilida "sabr" so'zi keng tarqalgan bo'lib, u Qur'onda ham tez-tez uchraydi, bu esa uning diniy va madaniy ahamiyatini ko'rsatadi. Boshqalar bilan muomala qilishda tinchlikni saqlash va sabr-toqat ko'rsatish ham bizning madaniyatimizning bir qismidir. Bundan tashqari his-tuyg'ularni nazorat qilish va muammolarni yechish jarayonida ham sabrli bo'lish xar birimizga hayotda o'z o'rnimizni topishga yordam beradi. Boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga nisbatan sabrli munosabatda bo'lish ham hayotdagi qiyinchiliklarni sabr bilan yengish va muammolarni hal qilishda ijobiy munosabatda bo'lishga yordam beradi. Sabr ko'pincha hissiyotlar bilan bog'liq, masalan, g'azab, xavotir yoki xafagarchilik holatida sabr qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Bu jihatlarda sabr konsepsiyasining lingvistik ifodalanishida muhim rol o'ynaydi va tilning boyligini ko'rsatadi.

Chidam konsepsiyasining lingvistik ifodalanishi turli tillarda va madaniyatlarda o'ziga xos belgilar va tushunchalar orqali ifodalanadi. Bu ifodalanishlar quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

So'zlar: Chidam bilan bog'liq so'zlar, masalan, "sabr", "chidam", "katta sabr", "qiyinchiliklarga qarshi turish", "mushkulotga chidash".

Iboralar: O'zaro aloqalarni ifodalovchi iboralar, masalan, "sabrlik bilan kutish", "qat'iyatli bo'lish", "qiyinchiliklardan o'tish". Qiyinchiliklarga duch kelganda sabrli bo'lish va vaziyatni o'z nazoratingizda tutish hamda qiyinchiliklarni yengish uchun to'g'ri qarorlar qabul qilish va harakatga o'tish zarurati ham chidamning ifodalashga kiradi. O'z maqsadlaringizga erishish uchun ichki motivatsiyani kuchaytirish, zarur bo'lganda do'stlar, oila yoki mutaxassislardan yordam so'rash ham bizga yutuqlarga erishishda yordam beradi. Har bir qiyinchilik yangi tajribalar keltirishi mumkin, bu esa shaxsiy o'sishga olib keladi. Bu

jarayon insonning shaxsiy rivojlanishi va hayotdagi o'zgarishlarga moslashishida muhim ro'l o'ynaydi.

Metaforalar: Chidamni tasvirlashda foydalaniladigan metaforalar, masalan, "to'g'onlarni yengish" yoki "temir kabi mustahkam bo'lish".

Adabiyot: Chidam va sabr mavzulari adabiyotda, she'riyatda va hikoyalarda keng o'rganiladi. Ko'plab mashhur asarlarda qahramonlarning chidamliligi va sabr-toqati markaziy o'rin tutadi.

Madaniyat va an'analar: Chidamning madaniy konteksti, masalan, an'anaviy hikoyalar, maqollar va afsonalarda ifodalanishi.

Chidam konsepsiyasi, shuningdek, muayyan kontekstda qanday qilib til orqali shakllantirilishi va qabul qilinishi muhimdir, chunki u o'zaro aloqalardagi munosabatlarni va inson ruhiyatini ifodalaydi.

Sabr va chidam tushunchalari bir-biri bilan yaqin bog'liq bo'lib, har ikkalasi ham insonning qiyinchiliklarga, stressga yoki muammolarga qarshi turish qobiliyatini ifodalaydi. Ba'zan biz sabr va chidam tushunchalarini bir biridan farqlashimiz kerak.

Sabr - bu qiyinchiliklarga, sinovlarga va kutishlarga toqat qilish qobiliyati. Sabr, odatda, ichki kuchni va ruhiy barqarorlikni anglatadi. Sabrli odamlar muammolarga qarshi kurashishda vaqti kelganda o'zlarini ushlab turishadi, kelajakda yaxshilikni kutadilar.

Chidam - bu insonning jismoniy yoki ruhiy og'riqqa, noqulayliklarga bardosh bera olish qobiliyati. Chidam ko'proq tashqi omillarga, masalan, stressga yoki jismoniy azob-uqubatlarga bog'liq. Chidamli odamlar o'zlarini jismoniy jihatdan yoki ruhiy jihatdan siqilsa ham, o'zlarini qat'iyat bilan tutishga harakat qilishadi. Bundan tashqari ularning konsepsion farqi sabr ko'proq ruhiy kuch va toqat bilan bog'liq, chidam esa jismoniy yoki ruhiy noqulayliklarga bardosh berish qobiliyatidir. Sabr - ichki kuchni talab etadi, chidam esa ko'proq tashqi omillarga qarshi kurashish bilan bog'liq.

Sabrli insonlar, ko'pincha, chidamli ham bo'lishadi, chunki sabr kuchi ularga qiyinchiliklar bilan kurashishda yordam beradi. Sabr va chidam, har ikkisi ham hayotda muhim rol o'ynaydi. Sabr, muammolarni yengishga yordam bersa, chidam esa jismoniy va ruhiy og'riqlarga bardosh berishda foydali. Ikkala xislatni rivojlantirish, insonning hayot sifatini yaxshilaydi va har qanday vaziyatda muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi. Sabr - bu hayotda yengilmas kuchdir.

U bizni qiyinchiliklarga tayyorlaydi, rivojlanishga yordam beradi va ruhiy barqarorlikni ta'minlaydi. Har bir inson sabrni o'z hayotida qadrlashi, uni rivojlantirishga harakat qilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. Akbarova Zuxro Akmaljanovna, Mamasoliyeva Nozima. (2023) "O'zbeklar olam lisoniy manzarasida "sabr" konsepti".

[2]. Viktor Emil Frankl. (2021) "Hayotga ha de".

[3]. Chingiz Aytmatov. (1984) "Sohil yoqalab chopayotgan olapar" G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.